

הרב אליעזר בן פורת פרופ' פסח קליימן

כריתת הרחם בהלכה

ניתוח כריתת הרחם¹ הוא הליך כירורגי משמעותי, הכרוך בפוטנציאל של סיכונים וסיבוכים שונים. לכן, בדרך כלל משמשת כריתת הרחם כמוצא אחרון לטיפול בבעיות חמורות במערכת הרבייה, דהיינו מחלות של הרחם וטפולותיו. כריתת הרחם מתבצעת, למשל, כאמצעי לניהול דימום וסתי כבד [menorrhagia]. עם זאת, במשך 15 השנים האחרונות פותחו שיטות חלופיות לטיפול בבעיה, אשר אינן כה פולשניות, ועקב זאת פחת השימוש בכריתת הרחם כפתרון לבעיה זו.

שיטות חלופיות אלו כוללות בין היתר: מעכבי פרוסטגלנדינים, כגון איבופרופן; מונע הרס ליפין [an inhibitor of fibrinolysis] כגון cyklocapron; שימוש ממושך בגלולות אסטרואן/פרוגסטרון למניעת הריון; התקן תוך רחמי פרוגסטוגני כגון IUD Mirena, או הליך כירורגי משני של הרס רירית הרחם המתבצע בתהליך של היסטרוסקופיה [endometrial ablation]².

כיום, רובם של כריתות הרחם מתבצעות עבור: כאב כרוני של אגן הירכיים הנובע ממחלת אנדומטריוזיס [endometriosis] או אדאנומיוזיס [adenomyosis], או בשל שרירנים גדולים³, או בגלל צניחת הרחם [uterine prolapse]. כמו כן, הניתוח עשוי להיות חלק מניהול טיפול במחלת סרטן הרחם או השחלות, או דימום מסכן-חיים הבא מחמת לידה. בקנדה, מתבצעים כל שנה כ-500 ניתוחים של כריתת הרחם לכל 100,000 נשים מעל גיל 35⁴. במאמר זה נעסוק בכמה מן השאלות ההלכתיות העולות לדיון בקשר עם הניתוח של כריתת הרחם, או הרס רירית הרחם.

1. על ההיסטוריה של ניתוח כריתת הרחם באשה, ראה: Sutton C. Hysterectomy: A historical perspective. In Rosenfeld RL, ed. *Balliere's Clinical Obstetric & Gynecol.* London: Balliere Tindall, 1997. Vol II, Issue 1. March. p 1-221.
2. וראה מאמרו של ד"ר יעקב רבינזון: האם בהרס רירית הרחם יש משום סירוס?, ודבריו הברורים של הרב ד"ר מרדכי הלפרין בתשובתו לבעל המאמר הנ"ל: כוונה להשחתת רירית הרחם הינה כוונת סירוס, **ספר אסיא י** עמ' 261-274, 2007.
3. קיימות שיטות חלופיות לטיפול בשרירנים גדולים, כגון חסימת אספקת הדם אל השרירנים, או כריתת השרירנים עצמם. לכל אחת מן השיטות יתרונות וחסרונות ואין כאן המקום לפרטם.
4. Lefebvre G., Allaire C, Jeffrey J, Vilos G, et al. Hysterectomy [SOGC clinical practice guideline] *J Obstet Gynecol Can* 2002; 24:37-48.

א איסור סירוס באשה, האם הוא מן התורה, או אינו אלא מדרבנן, ובאיזה אופן הותר.

ב דין סירוס באשה בדרך 'גרמא', וגדרה של 'גרמא' לענין איסור סירוס.

ג אשה שהיתה כבר נדה קודם הנתוח של נטילת הרחם, מהו סדר טהרתה.

ד אשה שהיתה טהורה קודם שניטל ממנה רחמה, האם נעשית היא נדה ע"י הנתוח של נטילת הרחם.

א בגמ' שבת [ק"י ע"ב] שאלו על העצה לחולי צהבת ["ירקונא"] לשתות "כוס של עיקרין" – משקה שנחשב בזמנו כתרופה למחלה זו, אך יחד עם זאת גורם המשקה עקרות לשותהו – האיך הותר לשתות תרופה זו, והרי כתוב בתורה [ויקרא כ"ב, כ"ד] לאו מפורש האוסר סירוס: "ובארצכם לא תעשו". שאלת הגמ' צריכה ביאור: הרי הכתוב מדבר על מעשה סירוס בידים וכמשמעות לשון התורה: "ומעוך וכתות ונתוק וכוונות...לא תעשו"⁵, וכיצד מדמה זאת הגמ' לשתיית "כוס של עיקרין" שאין העקרות אלא ממילא, בדרך 'גרמא'⁶, ומגלגל לאסור גם 'גרמא' של סירוס?

המאירי [שבת שם] מפרש "שדרשוהו מן המקרא, ר"ל ובארצכם לא תעשו, קרי ביה: לא תעשו, כלומר, אפילו ממילא". דעת המאירי שדרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא ואין האיסור אלא מדרבנן. וכן משמעות דברי הרמב"ם [הל' איסור פט"ז הי"ב] והרשב"א [שבת שם] לדעת החזו"א⁷, וכ"מ דברי הריטב"א⁸.

אבל החיד"א ז"ל [יעיר אוזן מערכת א' אות י"ח], נתיבות לשבת [סי' ה' ס"ק ו'] ובשו"ת תורת חסד [ח"ב סי' ל"ח ס"ק ה'] כתבו דמלשון הרמב"ם שכתב:

5. לשון התורה "לא תעשו" מורה שהאיסור הוא ב'עשיה' דוקא, דהיינו מעשה ישיר של השחתת אברי ההולדה של הזכר, ראה שבת ק"כ ע"ב לענין מלאכת שבת ולענין איסור מחיקת השם שנאמר בהם לשון עשיה, ולפיכך אמרו שם בגמ' עשיה היא שנאסרה אבל גרמא מותרת. ואין לומר שדורשים טעמא דקרא, שכונת התורה באיסור סירוס היא שלא ימנע מלהוליד, זה אינו, שהרי אמרו בגמ' שם ק"א ע"א שבכלל איסור סירוס אף נותק אחר כורת, הרי שגזרת הכתוב היא לאסור סירוס אפילו אחר שנעשה כבר אינו ראוי להוליד, הערת השפת אמת שבת שם.

6. הדוגמה המודרנית של התרופה ל"ירקונא" היא כימוטרפיה, כגון ציקלופוספמיד, הגורמת לעקרות. אין כאן מעשה סירוס באברי ההולדה, אלא העקרות נגרמת ממילא כתופעת לוואי של לקיחת התרופה.

7. **חזון איש** אה"ע סי' י"ג ואו"ח סי' ס"ב ס"ק כ"ו וכ"כ בשו"ת **חת"ס** אה"ע סי' כ' בדעת הרמב"ם.

8. משמעות חידושי הריטב"א יבמות ס"ג ע"ב, ע' **ברכי יוסף** אה"ע סי' ה' ס"ק י"ג.

"אסור ואין לוקין עליו", משמע שהוא איסור דאורייתא, וכ"כ הגר"א ז"ל בביאורו [סי' ה' ס"ק כ"ח] ור' אייזק שטיין ז"ל בביאורו⁹ ובקרבן אורה [שבת שם], וכ"כ החת"ס [אה"ע סי' כ'] בדעת רש"י [שבת שם] דקים להו לרבנן שקורין "לא תעשו", והוסיף שכן נראה דעת התוס' בכורות [ל"ט ע"ב ד"ה כולן], אך מסקנת החת"ס שדעת רוב הפוסקים דאינו אסור אלא מדרבנן.

תשובת הגמ' לשאלה הנ"ל, כי המדובר הוא בשתיית "כוס של עיקרין" באשה, שהאשה אינה מצווה בפריה ורביה¹⁰, ולפיכך אין בה איסור שתית "כוס של עיקרין". וכ"כ הרמב"ם [הל' איסור"ב פט"ז הי"ב]: ואשה מותרת לשתות עיקרין שמסרסין אותה עד שלא תלד. וכ"כ הריטב"א [שבת ק"א ע"א] דאנן קיי"ל כרבנן שאשה אינה מצווה על פו"ר, ולפיכך כל אשה מותרת לשתות כוס של עיקרין ואפילו היא ילדה ויולדת, ר"ל שאינה זקנה ואינה עקרה¹¹. מתשובת הגמ' עולה שאין איסור סירוס באשה בדרך של גרמא, אך לא נתבאר בגמ' מה דינה של אשה לענין איסור סירוס במעשה בידים, כגון כריתת הרחם.

ונחלקו תנאים בספרא [אמור סוף פרשתא ז']: מנין שאף הנקבות בסירוס, ת"ל כי משחתם בהם מום בם, רבי יהודה אומר "בהם", אין נקבות בסירוס. וכתב הרמב"ם [הל' איסור"ב פט"ז הי"א]: והמסרס הנקבה, בין באדם בין בשאר מינים, פטור. ופירש המגיד משנה שהרמב"ם פסק כרבי יהודה שאין הנקבות בסירוס, וסובר שחיוב אין כאן אבל איסור יש, ולכן לא כתב מותר לסרס את הנקבות, והביאו הב"י בסי' ה', וכ"כ בשו"ע [סי' ה' סי"א] שהמסרס את הנקבה פטור אבל אסור, ומשמעות דברי המ"מ והב"י שאינו אלא מדרבנן וככל לשון "פטור אבל אסור"¹².

אבל דעת רבינו הגר"א ז"ל בביאורו [סי' ה' ס"ק כ"ה] דהרמב"ם פסק כת"ק בספרא הנ"ל, ולא כר"י, דיש איסור תורה בסירוס של נקבות, אלא שאין בו מלקות, כיון שלא נכללו בלא תעשה של "לא תעשו", אלא נלמד איסורו מ"משחתם"¹³.

9. ביאורי מהר"ר אייזק שטיין ז"ל לסמ"ג ל"ת ק"כ, הובא בחלקת מחוקק סי' ה' ס"ק ו'.
10. רש"י שם קי"א ע"א ד"ה אלא באשה, ולדעת ר' יוחנן בן ברוקה יבמות ס"ה ע"ב, הסובר שאשה מצווה על פריה ורביה, מוסיפה הגמ' שמדובר באשה זקנה, או באשה עקרה מכבר. וע' מנחת חנוך מצוה רצ"א ס"ק ג'.
11. וכ"כ בחי' המיוחסים לר"ן שבת שם בשם הרא"ה.
12. ע' שבת ג' ע"א ורש"י שם ורמב"ם הל' שבת פ"א ה"ג.
13. וע' שו"ת חשב האפור ח"ב סי' ס"א שפירש בדעת הגר"א דנחלקו ת"ק ור"י לענין איסור דרבנן, ות"ק ס"ל דיש איסור סירוס בנקבות מדרבנן, וקרא ד"משחתם בהם" דמיייתי אסמכתא בעלמא היא, והרמב"ם פסק כת"ק דאסור מדרבנן. ואין כן משמעות דברי הגר"א ז"ל, ע' ביאורו סי' ה' ס"ק כ"ה, כ"ו וכ"ח. וע' שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' י"ג ועוד, שכתב דלדעת הגר"א ז"ל איסור סירוס בנקבות הוא מן התורה. ולעומת זאת, ע' סמ"ג ל"ת ק"כ ש"משחתם בהם מום בם" בא לרבות נקבות מסורסות לאיסור הקרבה, אבל לא מיידי לענין איסור סירוס.

וההבדל שבין דין המסרס את הנקבה דאסור [רמב"ם הל' י"א ושו"ע סעיף י"א], לשתיית כוס של עיקרין בנקבה שמותר [שם הל' י"ב ושם סעיף י"ב], בביאר הבית שמואל [סי' ה' ס"ק י"ד] שאיסור סירוס האמור בנקבות, היינו סירוס במעשה, שאף בנקבות שייך איסור סירוס במעשה [כגון נטילת הרחם], ומה שאמר ר"י בספרא שאין הנקבות בסירוס, הכונה שאין לוקין על סירוס נקבות, אבל איסורא מיהא איכא. ומה שאמרו שהאשה מותרת לשתות "כוס של עיקרין" שלא תלד, היינו סירוס בלא מעשה [דהיינו סירוס בדרך גרמא], שאז אין אפילו איסור בדבר. בדרכו של הבית שמואל הלכו רבים מן הפוסקים¹⁴.

ומעתה יש לדון לענין איסור סירוס של אשה במעשה בידים, כגון כריתת הרחם או הרס רירית הרחם, האם נדחה הוא רק מפני פיקוח נפש, דהיינו שיש סכנה או ספק סכנה לאשה להיות מעוברת, וא"א לה להשתמש באמצעי למניעת הריון, או שיש סכנה לאשה מפאת דימום יתר מחמת לידה, או שמא אפילו במקום חולי שאין בו סכנה, או צער גדול [כגון צניחת הרחם, או כאב כרוני של אנדומטריוזיס], הותר איסור זה. והגר"מ ז"ל באגרות משה¹⁵ נקט לחומרא, וזאת משני טעמים. חדא, משום דעת הגר"א ז"ל הסובר שסירוס נקבה במעשה בידים אסור מן התורה, אשר לפי דעה זו לא הותר סירוס בנקבה אלא במקום סכנה או ספק סכנה. ועוד הוסיף הגר"מ ז"ל וקאמר, שאף לסוברים שאינו אלא איסור דרבנן, "נמי אפשר אין להתיר בלא סכנה, שלא כל איסורים דרבנן שווים לומר שיהיה מותר במקום צערא וצורך גדול". אכן אם אי אפשר לה להשתמש באמצעי למניעת הריון, ויש חשש סכנה לאשה להתעבר, התיר הגר"מ ז"ל, וסמך על רוב הפוסקים החולקים על דעת הגר"א וסוברים שאיסור סירוס נקבה אינו אלא מדרבנן, ומה שהחמיר בתשובותיו הקודמות, זהו מפני שהיתה לאשה האפשרות להשתמש באמצעי מניעה. כלומר, הגר"מ ז"ל ס"ל שעדיף לאשה להשתמש באמצעי מניעה כגון דיאפרגמה [diaphragm], מאשר למנוע הריונה ע"י סירוס, אשר לדעת הגר"א הוא איסור דאורייתא.

ויש להעיר בזה כמה הערות על דבריו ז"ל. חדא, דעת רובם של הפוסקים אינה כדעת הגר"א ז"ל, אלא סוברים שאיסור סירוס בנקבות אינו אלא מדרבנן, כן משמעות דברי המ"מ והב"י הנ"ל, וכ"כ החת"ס [אה"ע סי' כ] וביאר הטעם משום דאיסור סירוס דאורייתא אינו אלא באברי הזכרות

14. ע' ברכי יוסף אה"ע סי' ה' ס"ק י"ד בשם מהר"י עייאש שהעיקר בכונת הרמב"ם והשו"ע שבמעשה בידים פטור אבל אסור, ושתיית כוס של עיקרין מותרת אפילו בלא צער לידה, ושלא כדעת הב"ח, וכ"כ החת"ס בשו"ת אה"ע סי' כ', ר' אריה לייב צינץ ז"ל במשיבת נפש סי' י"ח, ר' יעקב זאב כהנא ז"ל בתולדות יעקב אה"ע סי' ב', ר' שמואל מאטאלון ז"ל בעבודת השם סי' ג' ועוד.

15. אגרות משה אה"ע ח"א סי' י"ג, והוסיף הגר"מ ז"ל להתיר לשמש בדיאפרגמה כאמצעי למניעת הריון. וכ"כ עוד באגרות משה אה"ע ח"ג סי' י"ב וי"ג, וח"ד סי' ל"ג, ל"ד, ל"ה ול"ו.

[גיד, ביצים וחוטנים] שעליהם אמר הכתוב "ובארצכם לא תעשו", ובלשונו של החת"ס: "והוה ליה כאילו מבואר בקרא בהדיא, בשלשה אברים הללו לא נעשה בארצנו [סירוס], ושוב כתב: "משחתם בהם" – ולא באחריני, באלו האברים ולא באברי הנקבה". וכ"כ הגר"מ ז"ל גופיה להתיר סירוס באשה שסכנה לה להתעבר וא"א למנוע העיבור באופן אחר, ומשום שמדברי התוס' [שבת ק"א ע"א ד"ה בזקנה] ופירוש רבינו הלל לספרא [אמור סוף פרשתא ז'] משמע דאינו אלא מדרבנן, והוסיף שמדברי הרמב"ן והרשב"א [שבת ק"א ע"א] והסמ"ג [ל"ת ק"כ] משמע שאין איסור סירוס בנקבה¹⁶, ונמצא ש"עכ"פ שיטת הגר"א היא שלא כרבותינו הראשונים אלו"¹⁷.

ועוד, מש"כ הגר"מ ז"ל שאף לדעת הסוברים שהאיסור הוא מדרבנן אפשר שאין להתיר אלא במקום סכנה, יש להעיר מדברי הרמ"א יו"ד נס"י קנ"ה ס"ג] בשם יש אומרים, שמתרפאים בכל איסורי הנאה מדרבנן במקום חולי ואפילו אין בו סכנה, ואף שהרמ"א הביא דעה זו בשם י"א, כן נקט בלבוש עטרת זהב [שם ס"ג]¹⁸. וכתב הש"ך [שם ס"ק י"ד] ובלבד שלא יאכל וישתה האיסור, וכ"כ הרמ"א שם. כלומר, איסורי הנאה דרבנן אינם מותרים באכילה ובשתיה לחולה שאין בו סכנה¹⁹.

ויש לציין עוד דעת השו"ע בהל' שבת נס"י שכ"ח ס"ז] שנקט כדעה הג', שאין מותר לחולה שאין בו סכנה אלא איסור דרבנן בשינוי [חוץ מאיסור דרבנן של אמירה לנכרי בשבת שהותר אפילו לומר לו לעשות איסור תורה], אכן אם אי אפשר ע"י שינוי ולא ע"י נכרי, כתב החיי אדם [הל' שבת כלל ס"ט ס"ב] שמותר לעשות איסור דרבנן כדרכו [כדעת הרמב"ם הל' שבת פ"ב ה"י], וכן נקט המ"ב [נס"י שכ"ח ס"ק ק"ב].

ולענין צער, ע' גמ' כתובות נס"י ע"א] דגונח מותר לינוק מהבהמה בשבת, דבמקום צערא לא גזרו רבנן, וכ"ה בשו"ע [או"ח נס"י שכ"ח ס"ג], וכן אמרו לענין המפס מורסא בשבת, שאם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה בשבת מותר, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה המותרת במקום צער נע'

16. וכן דעת הט"ז ס"י ה' ס"ק ו' דאין איסור סירוס בנקבה כל עיקר, ורק ע"י מעשה חבלה אסור אפילו בבהמה משום צער בעלי חיים. והוסיף הט"ז שם ס"ק ז' שלכן אשה מותרת לשתות כוס של עיקרין, שכיון שאין בא הסירוס אלא ע"י שתיה, אין איסור אפילו לכתחילה דאין כאן צער כלל, וכ"כ רבינו פינחס הלוי הורוויץ ז"ל בעל ספר הפלאה וספר המקנה **בנתיבות לשבת** נס"י ה' ס"ק ה' דמותרת אשה לשתות "כוס של עיקרין" אפילו לכתחילה כיון שאין עושה חבלה.

17. **אגרות משה** אה"ע ח"ד נס"י ל"ד.

18. וע' **ט"ז יו"ד** נס"י פ"ז ס"ק ה' בדעת הרמ"א דמותר **לבשל** בשר בחלב דרבנן לצורך רפואה אפילו לחולה שאין בו סכנה, שאיסור דרבנן נדחה במקום חולי.

19. וע' **בשדי חמד** ח"ח מערכת יין נסך אות ב' דיון ארוך בדיון שתיית סתם יינם לחולה שאין בו סכנה, ונוטה לאסור, אלא שבסוף דבריו הביא דברי ר' יוסף **זכריה שטרן** ז"ל שנקט להקל עפ"י דברי הרמ"א בתשובתו ס"י קכ"ד, וע"ע **דרכי תשובה** נס"י קנ"ה ס"ק כ"ג.

תוס' שבת ק"ג ע"א ד"ה לא, וכ"ה בשו"ע [שם סי' שכ"ח סכ"ז], וע"ע ביאור הלכה [שם סי' ש"ח סי"א] ד"ה הקוץ, דבמקום צער לא גזרו רבנן, ולכן מותר להוציא הקוץ במחט אפילו אם הוא פסיק רישא להוצאת דם, שהרי היא מלאכה שאי"צ לגופה. ואמנם לא בכל צער אומרים אנו כלל זה ש"במקום צער לא גזרו רבנן"²⁰, אלא הדבר נתון לשיקול דעתו של המורה מה נחשב צער לענין זה.

עוד יש להעיר, שהגר"מ ז"ל לשיטתו אזיל, שהתיר את השימוש בדיאפרגמה למניעת הריון במקום סכנה²¹, אשר הוא מגדירה כשימוש במוך²², וסובר הגר"מ ז"ל שההיתר לשמש במוך במקום סכנה הוא בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוייה', שמשום הצורך לשמש לשם קיום מצות עונה, אין זה 'לבטלה' ואין כאן איסור השחתת זרע.

אבל רבים מן הפוסקים סוברים כי יש בשימוש במוך משום איסור השחתת זרע, הלא הלא הרע"א ז"ל [שו"ת רע"א סי' ע"ב] והחת"ס ז"ל [שו"ת חת"ס יו"ד סי' קע"ב] וכדבריהם נקט רבי יוסף חיים ז"ל [שו"ת רב פעלים ח"ד יו"ד סי' י"ז] ועוד²³. ומאחר ולדעת פוסקים אלו יש בזה איסור השחתת זרע, אם אין לפנינו האפשרות להשתמש באמצעי מניעה של גלולה הורמונלית, או התקן תוך רחמי [I.U.D.], לכאורה עדיף לעשות סירוס, שבנקבה לדעת רוב הפוסקים אינו אלא איסור דרבנן, מאשר להכנס בכל פעם ופעם לספק איסור השחתת זרע שיש בה איסור דאורייתא²⁴.

20. ע' ר' ישראל ליפשיץ ז"ל בהקדמה לפירושו למשנה שבת, כלכלת שבת אות ה', עפ"י שו"ע סי' שכ"ח סל"ג, **ביאור הגר"א** סי' שט"ז ס"ק כ' לסעיף ט' שם ו**חוות יאיר** סי' קס"ד וסי' קצ"א שאין לדמות צער לצער. וע' **הגהת הרמ"א** סי' שי"ז ס"א, וב**ביאור הגר"א** שם ס"ק י"ז דלא שרי אלא במקום צער הגוף, אבל **באליה רבה** שם ס"ק ה' הקל אפילו לאיזה צורך, בהסתמך על דעת הרא"ש שמותר לכתחילה אפילו שלא במקום צער. וכן יש לצדד לענין סירוס באשה, שדעת כמה מן הראשונים שאין איסור סירוס באשה כמו שהביא **באג"מ** אה"ע ח"ד סי' ל"ד, כגון דעת הסמ"ג הנ"ל הערה 13, וכן דעת הט"ז סי' ה' ס"ק ו' ו**נתיבות לשבת** שם ס"ק ה', וצ"ע.

21. **אגרות משה** אה"ע ח"א סי' ס"ג.

22. כלשון הברייתא יבמות י"ב ע"ב, ע' **אגרות משה** אה"ע ח"ד סי' ס"ז וסי' ס"ט. וראה עוד **נשמת אברהם** אה"ע סי' ה' סעיף י"ב הערה 173 בשם הרב ד"ר מ. הלפרין, על ההבדל שבין המוך שדברו עליו חז"ל לדיאפרגמה, ראה מאמרו של הרב ד"ר מ. הלפרין בנושא **באסיא** ע"ז- ע"ח עמ' 139.

23. אף כמה מפוסקי זמננו לא התירו את השימוש בדיאפרגמה, ע' שו"ת **דברי יציב** אה"ע סי' ל"א ול"ב, **תשובות והנהגות** ח"ב יו"ד סי' תל"ז, וראה עוד מאמרו של ר' חיים פנחס שיינברג, שו"ת בעניני מניעת הריון **מוריה** שנה ט"ו גליון ג-ד. וראה עוד המשא ומתן בין הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב יואל קטן בענין דעתו של הגרש"ז אוירבך ז"ל בענין הדיאפרגמה, **אסיא** גליונות ע"ז-ע"ח ופ"א-פ"ב. ונוסיף כהערה שולית בלבד: נראה שענין זה של המגע בדיאפרגמה בשעת ביאה, משתנה לפי האצבעות ולפי צורת הנרתיק ותלוי ביכולת האשה להניח את הדיאפרגמה בצורה הנכונה, וא"א ליתן כאן כלל ולומר שאין האבר נוגע בדיאפרגמה בשעת ביאה, אשר זהו המורד אם נחשב כ"מטיל זרעו על העצים והאבנים".

24. ע' **אגרות משה** אה"ע ח"ג סי' י"ד בגדר האיסור של השחתת זרע שהוא איסור דאורייתא.

זאת ועוד, אפילו אם נאמר שאיסור הסירוס באשה הוא איסור דאורייתא כדעת הגר"א ז"ל, אפשר ש'ריבוי הכמות מכריע את האיכות', ע' שו"ע או"ח סי' שכ"ח סי"ד שחולה שיש בו סכנה הצריך לאכול בשר, שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה, ובב"י שם הביא טעם הר"ן, שבאכילת נבלה עובר בלאו על כל כזית וכזית ממנה, אבל לענין שבת לא עובר אלא בשעת שחיטה, ולאין רבים של נבלה אינם נקראים איסור קל לגבי לאו אחד של שבת, ואע"ג ששבת היא איסור סקילה. ורבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו לקח טוב [כלל ט"ו] הביא דברי הר"ן, ופירשו שהריבוי הכמותי של הלאוין מכריע את החומר האיכותי של איסור סקילה, והביא ראיות לעקרון זה של 'ריבוי הכמות מכריע את האיכות', והוא הדין כאן יש לשקול פעמים רבות של ספק איסור השחתת זרע, כנגד איסור חד פעמי של סירוס.²⁵

נמצא, אשה שא"א לה להכנס בהריון משום סכנה, או ספק סכנה, או משום חולי או צער גדול, או שיש לה חולי באברי ההולדה [כגון אנדומטריוזיס], והכל לפי ראות עיני המורה, וא"א לה להשתמש באמצעי מניעה כגון לקיחת הגלולה ההורמונלית, או התקן תוך רחמי, יש לסמוך על דעת רוב הפוסקים הסוברים שאין איסור סירוס באשה אלא מדרבנן, וזה עדיף טפי על השימוש החוזר ונשנה בדיאפרגמה.²⁶

והרח"ד פדווא ז"ל כתב בחשב האפוד [ח"ב סי' ס"א] שבמקום סכנה, או קרוב לסכנה, יש להתיר סירוס בנקבה, בהסתמך על דעת רוב הפוסקים הסוברים דאיסור סירוס בנקבה אינו אלא מדרבנן, והוסיף עוד שאף לצורך רפואתה גרידא [בלא חשש סכנה] שרי, כי "שכיח בנשים שיש להם איזו מחלה באברי ההולדה, ויש צורך לסלק אותם אברים משום רפואתה, ולא שמענו מעולם מי שיפקפק בזה משום שהיא מסתרת בזה, ואם כי אין דבר שעומד מפני פיקוח נפש, הנה במקום שיש עוד דרכים אחרות לרפואתה, וכרגיל שוקלים בדעה מה עדיף, דרך זו או דרך זו, לא שמענו שיקחו בחשבון שיש בסילוק האם משום סירוס".²⁷ ומוסיף הרח"ד פדווא ז"ל טעם,

25. וראה עוד נשמת אברהם אה"ע סי' ה' סעיף י"א אות י"ד: עבירה דרבנן חד פעמית להציל מהרבה עבירות של תורה, בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

26. ועוד יש להעיר, שאם סכנה לאשה להתעבר, הרי הדיאפרגמה אינה העצה הנכונה למנוע ממנה את העיבור, שהרי אינה נחשבת לאמצעי מניעה בטוח, ויש אי הצלחה של מניעת הריון בדיאפרגמה בשעור של 20%, ראה:

World Health Organization, Improving Access To Quality Care In Family Planning: Medical Eligibility Criteria for Contraceptive Use. 2nd Ed. Geneva: WHO 2001.

27. וע' ברכי יוסף סי' ה' ס"ק ט"ו בשם הר"ד עראמה ז"ל בפירושו על הרמב"ם הל' איסור"ב פט"ז הי"א שאשה המסורסת בידי אדם אסורה לבוא בקהל כמו איש פצוע דכא. ובקומץ מנחה למנחת חינוך סוף מצוה תקנ"ט העיר מדברי החינוך שם שפצוע דכא אינו נוהג אלא בזכרים, וכ"מ במאירי יבמות כ"א ע"א, וכ"כ מהרש"א קידושין ע"ב ע"ב על תוס' ד"ה חמשה, וע' שו"ת יביע אומר ח"ח אה"ע סי' י"ד אות ו' שדעתו של ר"ד עראמה ז"ל הנ"ל

שאף אם נאמר שלדעת הגר"א איסור הסירוס בנשים הוא מדאורייתא, מ"מ הואיל ואינו אלא מקרא ד"משחתם", אינו אסור אלא סירוס של השחתה, וכשהסירוס הוא לרפואה אינו בכלל זה.

ויש להעיר על דבריו ז"ל ב' הערות. חדא, אם אפשר להשתמש באמצעי מניעה כגון התקן תוך רחמי פרוגסטוגני כטיפול מונע נטילת הרחם, ודאי יש לעשות כן²⁸. ועוד יש לעיין בטעם שאמר הרח"ד ז"ל, שכל שנעשה הסירוס לרפואה אין כאן משום השחתה ולכך אינו בכלל הקרא ד"משחתם", שהרי בגמ' שבת הנ"ל [ק"י ע"ב] שאלו על השותה "כוס של עיקרין" לשם רפואה למחלת "ירקונא", האיך הותר, והרי יש כאן איסור סירוס, ומדוע לא תירצו בפשטות שאיסור שתיית "כוס של עיקרין" אינו נכלל בלאו של "לא תעשו", אלא נלמד מהקרא של "משחתם", וכיון שעושה לרפואה אין זו דרך השחתה ולכן אין בו משום "משחתם", וצ"ע.

אכן בעיקר הדין צדקו דברי הרח"ד ז"ל, שאפילו בחולה שאין בה סכנה, או במקום צער גדול [והכל לפי ראות עיני המורה], יש להתיר כריתת הרחם, על יסוד דעת רוב הפוסקים שאין איסור סירוס באשה אלא מדרבנן וכמבואר. וכן נקט בשו"ת יביע אומר [ח"ט אה"ע סי' י"א] להתיר כריתת הרחם באשה שיש לה צער גדול מצניחת הרחם, וכבר ילדה בנים ובנות.

בן ולענין סירוס נקבה בדרך 'גרמא', בגמ' שבת [ק"א ע"א] התיירו לאשה לשתות "כוס של עיקרין", ואעפ"י ששתיית כוס זה גורמת לקלקול של אברי ההולדה²⁹, מ"מ מותר, כיון שאין כאן מעשה בידיים באברי ההולדה, אלא הסירוס נעשה בדרך 'גרמא'. ומשמעות דברי הגמ' ששתיית "כוס של עיקרין" לאשה היא היתר גמור, וכ"כ הברכי יוסף [אה"ע סי' ה' ס"ק י"ד] בשם מהר"י עייאש בדעת הרמב"ם והשו"ע, ששתיית "כוס של עיקרין" באשה מותרת אפילו בלא צער לידה, ושלא כדעת הב"ח והיש"ש יבמות פ"ו סי' מ"ד³⁰, הסוברים שאינה מותרת אלא לרפואה, או משום צער לידה.

ובשו"ת חתם סופר [אה"ע סי' כ'] נשאל על אשה המצטערת בהריון ובלידה, אם מותר לה לשתות "כוס של עיקרין", והשואל חשש לדעת העצי ארזים [סי' ה' ס"ק כ"ב] המשיג על דברי השו"ע שמתיר לאשה לשתות "כוס

אינה מקובלת להלכה. וע' **מנחת יצחק** ח"ד סי' ק"כ, ואין כן הסכמת הפוסקים, ופוק חזי מאי עמא דבר שאין חוששים לדעה זו.

28. ראה מאמרו החשוב של הרב ד"ר מרדכי הלפרין: "התקן תוך-רחמי פרוגסטוגני בדמם ווסתי כבד כטיפול מונע כריתת רחם", ספר **אסיא** י' עמ' 248-260, 2007.

29. ע' **פירוש הראב"ד** לספרא פ' אמור פרשתא ז' אות י"ב, שכתב: אבל גרמא, כגון ע"י מאכל או ע"י משקה שמצטמקת האם שלה ואינה יולדת, דבר זה אף באשה מותרת שאינה מצווה על פריה ורבייה. וע' **חזון איש** אה"ע סי' י"ג ו**אגרות משה** אה"ע ח"ג סי' ט"ו.

30. ואעפ"י שבגמ' יבמות ס"ה ע"ב המעשה ביהודית אשתו של רבי חייא ששתתה "כוס של עיקרין" היה זה מחמת צער לידה, מעשה שהיה כך היה, ולקושטא דמילתא מעיקר דינא מותר הדבר, כל שקיימו מצות פריה ורבייה וכדלהלן.

של עיקרין" ואפילו אם עושה זאת משום צער לידה³¹. והחת"ס מאריך שם לדחות דברי העצי ארזים הנ"ל, ומסיק שאשה שעדיין לא ילדה, לא תשתה "כוס של עיקרין", לא משום דין סירוס, אלא משום שעדיין לא קיימה מצות "לשבת יצרה", אבל אם כבר קיימה "שבת" כל דהו, מותרת לשתות "כוס של עיקרין" אפילו בלא צער כלל. וכל זה אמור בפנויה, אבל אם היא נשואה, צריכה רשות מבעלה על כך, שהרי הוא רוצה לקיים המצוה של "ולערב אל תנח ירך" [יבמות ס"ב ע"ב], ואם לא נתן לה בעלה רשות, סובר החת"ס שאינה מחויבת לצער את עצמה מפני שמשועבדת לבעלה, וזהו כשיש לה צער גדול בלידתה, והכל לפי ראות עיני המורה³².

נמצא, לדעת החת"ס אין איסור לאשה בשתיית "כוס של עיקרין" כל עיקר, דהיינו משום איסור סירוס, אלא שיש כאן הענין של "לשבת יצרה", ובאשה נשואה נוסף עוד הענין של שיעבודה לבעלה. ובתוך דבריו אומר החת"ס אמירה המיוחדת לו: "אם יש לה 'ירקונא' או צער לידה, לא קא מיבעיא לי כלל שמותר [לה לשתות 'כוס של עיקרין'] אפילו אין לה שום ולד, שאינה דומה [מצות 'שבת'] לשאר מצוות עשה שצריך אדם לצער עצמו לקיים מצות בוראו ית"ש, אבל כאן הטעם הוא משום לשבת העולם, ושבת של עצמה עדיף, וכי מאי ישוב עולם שייך בבעלות ירקון וחולות ומסתכנות בלידה, אין זה 'שבת' ולא מחויבת להחריב את עצמה לישב העולם"³³.

והגדרת 'גרמא' לענין סירוס, ע' מש"כ הרמב"ם [הל' איסור פט"ז הי"ב] הרי שכפת את האדם ושסה בו כלב או שאר חיות עד שעשאוהו כרות שפכה, או שהושיבו במים או בשלג עד שביטל ממנו אברי תשמיש, אינו לוקה עד שיסרס בידו, וראוי להכותו מכת מרדות. וכ"ה בשו"ע [אה"ע סי' ה' סי"ג], וכתב בבאר הגולה [אות ב'] שמקורו מסנהדרין [ע"ו ע"ב], וביאר הגר"א ז"ל [שם ס"ק כ"ט] שכונתו לומר שאנו רואים שמצריכים בגמ' שם ריבוי, "או" לרבות את ה'מצמצם', שכובש את חברו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת, ומרבינן לה דחייב מדכתיב "או באיבה", משמע

31. כלומר, העצי ארזים מחמיר יותר מהב"ח והיש"ש המתירים משום צער לידה, ואינו מתיר אלא משום חולי ירקונא, וכנראה פירש שיש בה צד סכנה ולכך התירו. אבל בגמ' שבת ק"י וק"א לא נזכר כלל ענין של סכנה כטעם להיתר שתיית "כוס של עיקרין" לירקונא, וכ"כ החיד"א ז"ל ביעיר און מערכת א' אות י"ח דבחולי זה של ירקונא אין בו סכנה, דאם היה בו סכנה היה מותר לאיש בפשיטות, וכ"כ באגרות משה אה"ע ח"ד סי' ע"ט ס"ק ד' שמוכרחים לומר שמחלת ירקונא אין בה סכנה, או שיש עוד רפואות אחרות למחלה זו.

32. וע' דברי ר' אריה ליב צינץ ז"ל במשיבת נפש סי' י"ח ס"ק ג' ד"ה "מעשה גם בארזים נפלה שלהבת", שדחה גם כן דברי העצי ארזים הנ"ל ושם ס"ק ה' מסיק שאין איסור לאשה בשתיית "כוס של עיקרין", אפילו בלא חולי, וכ"כ לדחות דברי העצי ארזים בבית משה אה"ע סי' ה' ס"ק ט'. וראה עוד נשמת אברהם אה"ע סי' ה' סעיף י"ב ס"ק ט"ז: ואשה מותרת, בשם שו"ת יביע אומר ח"ח אה"ע סי' י"ד בהערה עמ' תל"ב.

33. וכעין מה שאמרו בגמ' שבת קכ"ט ע"א לענין איסור בל תשחית: "בל תשחית דגופאי עדיף ליי".

שאם לא משום הריבוי מ"או", היה פטור כשאינו עושה מעשה בגופו, ולכן כאן לענין סירוס שאין לנו ריבוי, 'מצמצם' פטור.

ורבי ברוך דוב ליבוביץ ז"ל [ברכת שמואל ב"ק סי' ל"ט] הביא בשם הגרי"ז דבריסק ז"ל לבאר, שודאי לענין רציחה אם הושיבו בשלג ומת חייב מיתה, שלגבי רציחה ליכא דין 'בידים' מגזרת הכתוב, אלא דבעינן דין בידים רק כדי שיהיה מכחו, ואם הוא שלא מכחו פטור, וע"כ אם הושיבו בשלג ומת הוי שפיר בידים גבי רציחה, משא"כ לגבי סירוס דבעינן דיני מעשה בגברא מגזרת הכתוב, דאפילו אם הוא מכחו נמי אינו חייב עד שיעשה בו מעשה בידים, וע"כ כאן כשהושיבו בשלג ליכא דין מעשה סירוס בגופו ולכן פטור.

כלומר, הגרי"ז ז"ל מפרש דברי הרמב"ם: "שהושיבו במים או בשלג עד שביטל ממנו אברי תשמיש", דהיינו שכפה עליו ככח את הישיבה במים או בשלג עד שבמשך זמן הישיבה הכפויה עליו נתבטלו ממנו אברי התשמיש³⁴, ופטור משום שאין כאן סירוס 'בידים', אבל אם באופן דומה יהרוג את חברו, יהא חייב מיתה. ומבואר שהבדל יש בין רציחה לסירוס, שלענין חיוב רציחה, אין דין של 'בידים', אלא כל שמעשה הרציחה מתייחס אליו ונחשב כנעשה מכחו חייב, אבל לענין סירוס, לא נחשב כמסרס אלא א"כ עשה מעשה בידים באברי ההולדה, אבל אם אין כאן מצידו מעשה באברי ההולדה, אלא שכפה עליו את הישיבה במים או בשלג עד שנסתרס, אין זה מעשה סירוס, אלא נחשב סירוס בדרך 'גרמא'.

ובמלים אחרות, התוצאה של ביטול אברי ההולדה ע"י ההושבה הכפויה הממושכת במים או בשלג, אינה באה ע"י מעשה 'בידים' באברי ההולדה, אלא היא תוצאה של תהליך מתמשך, שנעשה מכחו של ה'מצמצם', אך אין פעולת ה'מצמצם' נחשבת ל'מעשה בידים' שלו, ולכן פטור. נמצא לפי"ז, שגבי אשה שהתירו אצלה סירוס בדרך של 'גרמא', אם אין כאן מעשה סירוס בדרך של 'מעשה בידים' באברי ההולדה, לא נחשב הדבר לסירוס האסור באשה³⁵.

ג] נסתפק בתוס' הרא"ש [נדה ס"ט ע"א] אם חובת הבדיקה של הפסק

34. כלומר, "שהושיבו...עד שביטל ממנו אברי תשמיש", ושלא כפירוש **הבית אפרים** אה"ע סי' ב' שרק הושיבו במים או בשלג, אך אינו ממשיך לכפותו משך כל זמן ישיבתו במים או בשלג. גם מדברי **ביאור הגר"א** סי' ה' ס"ק כ"ט מבואר שלא כפירוש הבית אפרים, אלא שבאותו האופן שברציחה חייב, בסירוס פטור.

35. וראה מאמרו של הרב יואל קטן **באסיא** פ"ה-פ"ו, הסליל [essure] כאמצעי מניעה חדש: חסימת החצוצרות ב'גרמא', ולמבואר דבריו נכונים, שכיון שאין הסתימה של החצוצרה מיידית, אלא היא תוצאה של תהליך ממושך, אין כאן מעשה בידים של סירוס, ונחשבת הסתימה כסירוס בדרך 'גרמא' שהותרה באופן עקרוני באשה מצד איסור סירוס לדעת רוב הפוסקים. ועוד, ע' שו"ת **זרע אמת** ח"א סי' מ"ד לענין הגדרת גרמא במלאכת שבת שיש הבדל בין אם המלאכה נעשית מיד או "נעשית אחר איזו שעה", ולעיל הערה 5 בשם **השפת אמת**.

טהרה היא מן התורה, ובאור זרוע [הל' נדה סי' של"ח] בשם רשב"ם כתב שאינה אלא מדרבנן. ורבנותינו האחרונים ז"ל, הרע"א ז"ל [בשור"ת סי' ס'] והחוות דעת [סי' קצ"ו ביאורים ס"ק ד'] נקטו דהפסק טהרה דאורייתא היא³⁶. וענין הבדיקה של הפסק טהרה, ע' בחי' הרמב"ן והר"ן [נדה ה' ע"א], שבדיקת הפסק טהרה מעלה אותה מטומאה לטהרה, ומוציאה אותה מחזקה לחזקה, שכיון שפסקה בטהרה, יצאה מחזקת טומאה והרי היא בחזקת טהרה³⁷. וע' פרדס רמונים [פתיחה לסי' קצ"ו ס"ק כ"א] דענין הפסק טהרה הוא להוציאה מחזקת רואה, דחיישין שמא ארגשה ולא אדעתא, ואינה יוצאת מחזקת רואה כי אם אחר בדיקת הפסק טהרה. כלומר, ע"י בדיקת הפסק טהרה הוחזקה שנפסק מעיינה.

ולענין הבדיקות של ז' נקיים, בסדרי טהרה [סי' קצ"ד ס"ק ד' וסי' קצ"ו ס"ק י"ח] וחוות דעת [סי' קצ"ו ביאורים ס"ק ג' וד'] כתבו דהוי דאורייתא, וכן דעת הרע"א³⁸ ז"ל. עוד קאמר הסד"ט [סי' קצ"ו ס"ק י"ח] שלדעת הראשונים ז"ל שצריך לכל הפחות בדיקה בתחלתן ובדיקה בסופן של שבעת הנקיים [וכן נקט בשור"ע סי' קצ"ו ס"ד], שתי הבדיקות הן מן התורה³⁹. אבל רבים מן האחרונים ז"ל כתבו שהבדיקות של ז' נקיים אינן אלא מדרבנן, ע' שו"ת חתם סופר [יו"ד סי' קע"ז], לחם ושמלה [סי' קצ"ו שמלה ס"ק ט"ו], שו"ת בנין עולם [יו"ד סי' מ"ב] וחזון איש [סי' צ"ב ס"ק י' וס"ק כ"ו]⁴⁰.

וענין הבדיקות של ז' נקיים, ע' בסדרי טהרה [סי' קצ"ו ס"ק י"ח] שהאריך להוכיח מדברי הראשונים ז"ל שמגזרת הכתוב של 'וספרה לה' ילפינן שצריך שיהיו נחשבים שבעת הנקיים ל'ספורים', ושם ספירה הוא ע"י בדיקה, דאע"ג שיש לה חזקת טהרה ע"י בדיקת הפסק טהרה, מ"מ בעינן שתחזיק את עצמה בטהרה ז' ימים ע"י בדיקה דוקא, שבדיקה היא היא האמצעי לתכלית זו, דהיינו שע"י בדיקה נעשים שבעת הימים הנקיים ל'ספורים'⁴¹.

ומעתה נדון באשה שניטל ממנה כל רחמה, לענין הפסק טהרה, ולענין

36. וכן מסיק ר' משה יצחק אביגדור ז"ל משקלוב בפרדס רמונים פתיחה לסי' קצ"ו ס"ק י"ז וסי' כ"ג. [אך עיין בחזון אי"ש, יו"ד, הלכות נדה, צב, כא; ובספר טהרת הבית לגר"ע יוסף חלק ב סימן יג במשמרת הטהרה עמ' שמט-שנ -- העורף].

37. וע"ע חכמת אדם בבית אדם שער בית הנשים סי' ד' אות י', פתחי תשובה סי' קפ"ז ס"ק כ"ד וסי' ק"צ ס"ק ל"ט ופתחא זוטא סי' קפ"ז ס"ק י"ז.

38. שו"ת רע"א סי' ס' הנ"ל ממשמעות דברי הרמב"ן הל' נדה רפ"ב והבית יוסף סי' קצ"ו לענין המחלוקת אי בעינן תחלתן וסופן, שכתב שיש להחמיר משום דהוי ספק כרת, וכ"כ לדייק מדברי הב"י הסד"ט סי' קצ"ד ס"ק ד'. ולדרך דיוקם של הרע"א והסד"ט מדברי הב"י, אף משמעות דעת הש"ך יו"ד סי' של"ה ס"ק י"ד דהפסק טהרה דאורייתא.

39. ויש להעיר מדברי הסדרי טהרה סי' קצ"ו ס"ק כ"ה דלדעת הראשונים הנ"ל, רק הבדיקה בראשון היא מן התורה, אבל הבדיקה האחרת בשביעי אינה אלא מדרבנן, וע"ע.

40. ובאשר לדיוקם הנ"ל הערה 38 מדברי הב"י, כתבו לבאר כונתו, שכיון שעיקר ושוור איסור נדה הוא בכרת, לכן יש להחמיר, וכ"כ הגרי"ש נתנון ז"ל ביוסף דעת סי' קצ"ו.

41. ובפרדס רמונים פתיחה לסי' קצ"ו ח"ג ס"ק ג' כתב שדין זה דבעינן 'ספורים' לפנינו אינו אלא לרבי עקיבא, אמנם לרבי אליעזר דקיי"ל כוותיה, לא בעינן שיהיו 'ספורים' לפנינו, אלא בעינן רק שיהיו שבעת הימים מוחזקים בטהרה מדין חזקה, ע"י בדיקה. וע"ע שערי ישר שער ו' פ"א.

בדיקות של ז' נקיים, וכתב רבי נסים נר"ו בחוט שני [סי' קפ"ג ס"א ס"ק ב']: ודע שאשה שהוציאו ממנה את כל הרחם, וכמו שמצוי בזמנינו, והיא טמאה טומאת נדה עוד מלפני שהוציאו ממנה הרחם, הרי צריכה למנות ז' נקיים ולטבול כדין ובברכה כדי להטהר. וציין למש"כ עוד בזה בסי' קצ"ו. ובסי' קצ"ו ס"א [הפס"ט למי שאין לה רחם] כתב דיש לחקור אם הפס"ט הוא מדין בירור שפסק מעיינה, או משום גזירת הכתוב, או מדינא דרבנן שיהא בירור ע"י בדיקה דוקא, והנפ"מ בזה לענין אשה שנטמאת נדה ואח"כ הוציאו את רחמה, שלא שייך אצלה במציאות עוד לראות דם נדות, ואי נימא דהפס"ט הוא בירור שפסק מעיינה הרי אין לך פסק מעיינה גדול מזה, אלו דבריו לענין בדיקת הפסק טהרה.

ולענין ספירת ז' נקיים, כתב עוד בחוט שני [סי' קצ"ו ס"ד ס"ק ז']: ודע דדין ספירת ז' נקיים, הוא לא מטעם בירור שלא תראה, אלא משום שיש דין ספירה מדאורייתא, אף שכלפי שמיא גליא שלא ראתה, ומהאי טעמא אשה שטמאה טומאת נדה, ואח"כ הוציאו לה את רחמה, באופן שלא שייך במציאות שתראה דם, מ"מ צריכה היא לספור ז' נקיים כדי להטהר. וחזר ושנה דבריו עוד [סי' קצ"ו ס"ה ס"ק ט']: וכן אשה שהיתה טמאה נדה ואח"כ הוציאו ממנה את רחמה לגמרי, שביארנו בסי' קפ"ג ס"ק ב' שכל דם שתראה אחר שהוציאו את כל רחמה אין הוא דם נדה, ואין היא טמאה לא מדאורייתא ולא מדרבנן, מ"מ מכיון שהיתה טמאה מקודם שהוציאו את רחמה, פשיטא שאינה נטהרת עד שתמנה ז' נקיים ותטבול כדין.

ויש להעיר על דברי חוט שני הנ"ל ב' הערות. חדא, לענין ספקו בגדר דין הפסק טהרה, כבר נתבאר שבדיקת הפסק טהרה ענינה להחזיקה בחזקת שאינה רואה, וע' מש"כ רבי דוד טעביל ז"ל ממינסק בשו"ת בית דוד [סי' ב'], כי הבדל יש בין בדיקת הפסק טהרה, לבדיקות של ז' נקיים, שבדיקת הפס"ט לאו מגזרת הכתוב היא, אלא דדינא הוא והסברא נותנת כן, שכל שלא הפסיקה בטהרה, לא הוחזקה במעייין סתום, ובדיקה זו של הפס"ט אינה אלא לברר הספק, ואם היה אפשר להתברר לנו בלא זה, כגון שיבוא אליה ויאמר שלא ראתה, או איזה בירור אחר, ודאי דהוי מהני⁴². משא"כ בדיקות של ז' נקיים, שהן מגזרת הכתוב ד'וספרה לה', לקיים מצות ספירה, ואף אם יבוא אליה ויאמר שלא ראתה כלל בתוך שבעה, לא מהני, כיון שגזרת הכתוב היא שצריך דוקא ספירה, דהיינו בדיקה, עכ"פ במקצת בתוך ז' נקיים. ועוד יש להעיר, אף אי נאמר שזוהי גזרת הכתוב שצריך בדיקה דוקא, מ"מ אשה

42. ויש להוסיף שכן משמעות דברי הראב"ד, בעלי הנפש שער הספירה והבדיקה, מהדורת הר"י קאפח ירושלים תשכ"ה עמ' ע"ג, שכתב לענין דם חימוד, דבתביעת נישואין לא בעינן הפסק טהרה, והטעם מפני שאינה ראתה ודאי אלא ספק, אי נמי קים להו לרבנן דדם חימוד דבר מועט הוא וכמו שהפסיקה בטהרה דמיא.

זו שניטל ממנה כל הרחם, מה מקום יש לחייבה לעשות בדיקה, אחר שבדיקה זו אינה מבררת כלום, ואין עליה שם בדיקה.

והלכך נראה שאשה זו שניטל ממנה כל רחמה, כיון דהשתא אין לה רחם, ואפילו אם תראה דם מכאן ולהבא אין בו משום דם נדות כלל⁴³, אין מקום אצלה לבדיקות, שבדיקת הפסק טהרה ענינה לברר שנסתם מעיינה, ומאליו הוא מבואר שאין צריך לעשות בדיקה זו באשה שאין לה רחם, שאין עוד מה לבדוק כיון דאזיל ליה המעיין. וכן נמי לענין ז' נקיים, אין נראה דשייך חיוב בדיקה באשה זו, שאפילו אם תעשה מעשה בדיקה, אין עליה שם בדיקה, שאינה בודקת כלום, שאפילו אם תמצא דם, אין זה דם נדות, כיון דאזיל ליה מקור דמיה. אכן אכתי בעינן שתמנה ז' ימים שיעלו לה לז' נקיים שלה ואחר תטבול, וכמאמר הכתוב: 'וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר'. ואפשר שלזה נתכוון רבי נסים נר"ו באמרו דצריכה היא לספור ז' נקיים כדי להטהר, ר"ל מנין הימים בלבד, אך אין מקום לבדיקות⁴⁴.

ד] בגמ' נדה [ל"ו ע"ב] אמרו שראית דם מתוך אונס מטמאה את האשה, וכ"כ הרמב"ם [הל' איסור פ"ה ה"א] והשו"ע [סי' קפ"ג ס"א]. ובתוספתא [נדה פ"א] נתנו כמה דוגמאות לראיה מאונס: קפצה וראתה, הכה אותה בעלה וראתה, נשאה משא כבד וראתה, כיחתה [או רתתה] וראתה⁴⁵.

והחזו"א במכתבו לד"ר משה טאוב שנדפס ב'הפרדס' [שנה ל"ה חוברת ו' עמ' ל"ג], מבחין בין ג' סיבות לראית דם, וכך הם דבריו: "ההלכה קובעת ג' עניני דמים: א) מותר הדם הניגר מן הגוף לחרץ, כעין דם הפסולת המוכרח להסירו מן הגוף שלא ירעיל את דם החיים, וזהו עיקר הוסת. ב) דם הבא שלא בזמן הוסת, ע"י אונס, כמו דחיקה או הכאה ברחם⁴⁶, הגורמת נזילות הדם [וכעין דם הנזול מחמת לידה, או הפלה]. ג) דם הבא מחמת שרט בעור הרחם. השנים הראשונים מצד ההלכה הם אוסרים את האשה ומצריכים לה הפסקה של ז' נקיים וטבילה, והדם השלישי טהור". אלו דברי החזו"א ז"ל ונפרש שיחתו.

43. ע' שו"ת יגל יעקב ח"א יו"ד סי' מ"ט דבאין לה רחם, אין שייך שם טומאת נדה כלל, והביא דברי תוס' נדה י"ז ע"ב ד"ה ודם העליה, שכתבו דכתיב "ממקור דמיה", דוקא דמי מקור, והביא עוד שכן מפורש בספרא פ' מצורע, פ' זבים פרשתא ד': "מקור דמיה", לימד על הדמים שאינן אלא מן המקור, והובאה ברייתא זו בדברי הרי"ף הל' שבועות פ"ב והרא"ש נדה פ"י סי' ו'.

44. וע' שו"ת מהר"ש אנגל ח"ז סי' י"ב שציין לו בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קמ"ז, שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קכ"ה ושו"ת שבט הלוי ח"ב יו"ד סי' צ' וחלק ח' יו"ד סי' קצ"ט. הדברים אמורים לענין כריתה של כל הרחם, אבל כריתה חלקית של הרחם, דינה שונה, ע' שו"ת מנחת יצחק שם ושו"ת הר צבי שם.

45. בחסדי דוד לתוספתא שם מפרש "כיחתה" מלשון כיחו וניעו, אך סבור כי הגירסא הנכונה היא "רתתה", שע"י המקרה של הרתיחה ראתה.

46. ע' רמב"ן במלחמות כתובות סוף פ' י"א שכתב דאשה שאין לה וסת אפשר שמחמת שנחבטה בקרקע או בדבר אחר ראתה.

הדין הא' בדברי החזו"א, היא ראית דם הוסת, הנקראת "ראיה מרצון", דהיינו שהיא באה באופן טבעי ואינה "נכפית" על הגוף מבחוץ, ויש לה מחזוריות מסוימת, קבועה או בלתי קבועה. הדין הב' היא ראית דם הבאה שלא בזמן הוסת, ע"י דחיקה או הכאה ברחם [מבחוץ], הנקראת "ראיה מאונס", דהיינו שהיא תוצאה של פעולה "מאנסת", כגון לחץ מבחוץ על גוף הרחם הגורם לדימום של הרחם. הדין הג', היא ראיה הבאה ממכה ישירה ברירת הרחם [מבפנים], דהיינו פציעה מדממת של הרחם מבפנים, שנחשבת לדם מכה וטהור⁴⁷.

ומעתה נדון לענין אשה שהיתה טהורה קודם שניטל ממנה רחמה, האם נעשית היא נדה ע"י הנתוח של נטילת הרחם, ובמאמרו ב"מוריה"⁴⁸ דן ר' דוד מצגר בניתוח כריתת הרחם ש"אין נוגעים כלל לא ברחם ולא בצואר הרחם, אלא חותכים מסביב ומוציאים את הרחם כולו בשלמותו כשהוא סגור ומסוגר, האם יש בכל זאת לחוש שמא יצאה טיפת דם מהרחם ונאבדה ונתערבבה בדם מכה מחמת הכריתה, ולהצריך טבילה מספק בלא ברכה". והביא שנחלקו בזה רבותינו ז"ל, שהגרש"ז אויערבאך ז"ל נקט שצריכה לטבול בלא ברכה, ובשם הגר"מ ז"ל בעל האגרות משה הביא שנקט שכל הדם שרואה בשעת כריתת הרחם היא דם מכה וטהורה.

ונראה שיש כאן ג' אופנים של כריתת הרחם, לענין הנידון של ראית דם מחמת אונס של דחיקה לדעת החזו"א הנ"ל במכתבו.

האופן הראשון הוא ניתוח של כריתת הרחם הנעשה כמתואר לעיל במאמרו הנ"ל של ר' ד. מצגר, ובלא שימוש במלחציים הלוחצים על גוף הרחם. באופן זה של הניתוח, מסתבר שהדימום אינו אלא דם מכה וטהור.

האופן השני הוא ניתוח של כריתת הרחם כמו באופן הראשון הנ"ל, אלא שהמנתח משתמש במלחציים הלוחצים על גוף הרחם בשעת הניתוח.

האופן השלישי, שהניתוח נעשה ע"י חתך קטן דרך הבטן [laparoscopically], ומוציאין את הרחם חתיכות חתיכות, ובאופן זה משתמש המנתח במלחציים לאחוז בהם את גוף הרחם ולשברו, ואז מוציאים אותו חתיכות חתיכות.

לחיצה זו במלחציים על גוף הרחם, עלולה לגרום לדימום של רירית הרחם, והיא בכלל דברי החזו"א הנ"ל במכתבו, שדחיקה או הכאה ברחם הגורמת לדימום נחשבת לראית דם מאונס המטמאה, ולפיכך בשני האופנים האחרונים, רגע לפני כריתת הרחם ושכירתו, אפשר שיצא ממנה טיפת דם

47. וראה א. בן פורת ופ. קליימן: גדרה של מכה לענין תלית ראית הדם בה, **אסיא** פ"ג-פ"ד.

48. ד. מצגר: טבילה לאחר כריתת הרחם, **מוריה** גליון שס"א-שס"ג, עמ' קל"ז-קל"ח.

ע"י הדחיקה במלחציים על גוף הרחם, ולדעת החזו"א הנ"ל כבר נטמאה היא בראיה זו מאונס הדחיקה.

אכן אף כי הסברא נותנת שבאופן הראשון של כריתת הרחם, דהיינו כריתתו בלא שימוש במלחציים על גוף הרחם, אין הדימום אלא בגדר דם מכה ושרי אף לדעת החזו"א הנ"ל, מ"מ "לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה"⁴⁹, שהרי אין הדבר מוטל על הרופא ליתן דעתו על הצד ההלכתי של הניתוח, ואינו משתמש לעולם באותה טכניקה לניתוח, ופעמים ישתמש במלחציים ולא רמיה אדעתיה.

ולכן נראה שבכל האופנים הנ"ל של ניתוח כריתת הרחם, דהיינו אף באופן הראשון, כיון שהמדובר הוא במעשה חד פעמי של טבילה, ראוי לה שתמנה ז' ימים ואחר תטבול, אך בלא ברכה, ותקיים בזה "מהיות טוב אל תקרי רע"⁵⁰, ו"מצוה לשמוע דברי חכמים"⁵¹, הלא הם דברי הגרש"ז זללה"ה.

49. ע' גיטין י"ט ע"א.

50. ע' ברכות ל' ע"א ורש"י שם.

51. ע' יבמות כ' ע"א.